

MUMTOZ ADABIYOT TARIXI

**Poetik mazmun yangilanishida
individual ijodiy tafakkurning oʻrni
(Tavallo adabiy merosi misolida)**

Dildora Raxmonova¹

Abstrakt

Ushbu maqolada poetik shakl va mazmun munosabati, individual ijodiy tafakkur haqidagi qarashlar tahlili oʻrin olgan. Poetik mazmun tushunchasi har bir ijodkorning oʻziga xosligini belgilab beruvchi asosiy tendensiyalardan ekanligi Tavallo ijodi misolida yoritib beriladi. Tavallo ijodida ham mumtoz poetik obrazlar: gul, bulbul; zamondosh ijodkorlari kabi Vatan, ilm-maʼrifat masalalari badiiylikni taʼminlashga xizmat qilgan boʻlsa ham, individual ijodiy tafakkur orqali ularni yangilay oldi. Anʼanaviy obrazlarga yangi maʼno yuklash asnosida mazmuniy novatorlikka erishgan Tavallo adabiy merosi muayyan tasniflarga turkumlangan holda maqolada keng tahlil etiladi.

Kalit soʻzlar: *Tavallo, jadid adabiyoti, millat, obraz, shakl, poetik mazmun, shakl va mazmun munosabati, individual ijodiy tafakkur, Turkiston, milliy matbuot, Ovrupo.*

KIRISH

Ijodkorning individual ijod mahsuli umumiy ijodiy jarayonning tarkibiy qismi boʻlib, koʻp jihatlari bilan uzviylik kasb etadi. Yaʼni hech bir badiiy asar anʼanaviy tafakkur zaminidan uzilgan holda vujudga kelmaydi: "Ijoddagi yangilik individual dunyoqarash, yondashuv, mahorat, tayyorgarlik (psixologik omillar)ga ega boʻlish, usullar, uslub tanlash, talqin yaratish va badiiy shakllar ijod qilish – ijodiy oʻzlikning namoyon boʻlishidir. Shunday xususiyatlarga ega boʻlgan sanʼatkor nimani ijro qilmasin, uni oʻz ovozi toniga moslaydi – individuallashtira oladi. Bu xossalar individual ijodiy tafakkurni aks ettiradi va poetik ijodda mazmun yangilanishiga asos yaratadi.

¹ Raxmonova Dildora Mirzakarimovna – filologiya fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), Toshkent davlat yuridik universiteti.

E-mail: dildorarahmonovatsul@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2410-6075

Iqtibos uchun: Raxmonova, D. 2024. "Poetik mazmun yangilanishida individual ijodiy tafakkurning oʻrni (Tavallo adabiy merosi misolida)". *Oʻzbekiston: til va madaniyat* 1(2): 81-97.

Ijodkorning individual ijod mahsuli umumiy ijodiy jarayonning tarkibiy qismi bo'lib, ko'p jihatlari bilan uzviylik kasb etadi. Ya'ni hech bir badiiy asar an'anaviy tafakkur zaminidan uzilgan holda vujudga kelmaydi" [Hojiyeva 2019, 33].

Adabiyotshunos Q.Yo'ldoshev shakl va mazmun masalasini quyidagicha izohlaydi: "Adabiy asarning mazmuni uning mohiyati, shaklini esa mohiyatning namoyon bo'lish tarzi sifatida ham tushuntirish mumkin. Boshqacha aytganda, mazmun – ijodkorning ochun haqidagi o'ylari, voqelikdagi biror hodisaga fikriy va hissiy munosabati. Shakl esa ana shu munosabatning ifodalanish tizimi va yo'sinidir. Bundan ham jo'nroq ifodalansa: mazmun – bu yozuvchining nima degani bo'lsa, shakl uning qanday deganidir" [Yo'ldoshev 2016, 123]. Ayni fikrlardan kelib chiqib aytish mumkinki, mavzu umumiylik, mazmun esa xususiylik xususiyatiga ega. Ya'ni Vatan, muhabbat, sadoqat va xiyonat, yaxshilik va yomonlik, oq va qora kabi tushunchalar adabiyotning bosh va o'lmas mavzusi bo'lsa, ijodkorning dunyoqarashi orqali ayni shu mavzularning yangi hayotni boshlashi uning mazmunidir. Mavzu butun adabiyotga tegishli bo'lgani holda, mazmun muallifga tegishli bo'lgan individual xususiyatdir. Faqatgina chinakam iste'dodlarga mazmuniy yangilik yaratishga qodirdir. Qolganlar esa barcha ijod etgan mavzularda, barcha aytgan fikrlarni takrorlovchilardir xolos. Aslini olib qaraganda har bir davrning, ijtimoiy muhitning eng dolzarb mavzusi mavjud bo'lgani holda, iste'dodlar ayni shu mavzularning mazmunini davr ehtiyoji, ijtimoiy muhit talabi va eng avvalo, o'z dunyoqarashidan kelib chiqqan holda yangilaydi. Shu ma'noda jadid adabiyotining bosh mavzusi vatan, millat, hurriyat bo'lgani holda, jadid shoirlari ayni shu mavzularga betakror, badiylik jihatidan mukammal va pishiq mazmun yuklay oldilar. Zero, mazmun ijodkorning dunyoqarashi, tafakkuri mahsuli o'laroq paydo bo'ladi. Ya'ni "She'rdagi davr tushunchasi ijtimoiy-siyosiy voqelik bilan bog'liqlikdagi inson hayoti bilan belgilanadi. She'riyat insoniyat uchun yaratilar ekan, shoir uchun davr miqyosi zamondoshlari hayoti, inson taqdiri bilan xarakterlanadi; insonning bugungi hayoti, tushuncha va tafakkuri bilan uzviy bog'liqlikda namoyon bo'ladi" [Rahimjonov 1979, 8-9]. Shu jihatdan poetik mazmun tushunchasi har bir ijodkorning o'ziga xosligini belgilab beruvchi tendensiyadir. Uning olamdan anglagan ma'nolarini ijodiy prizmasidan qanday o'tkazib, qanday ifodalashi o'z-o'zidan mazmunni shakllantiradi.

Bu borada adabiyotshunoslikda doimiy bahs mavjud. Xususan, "yunon dramaturgi Sofokl buyuk zamondoshi Evripid

ijodidan o'z ijodining farqini bunday deb izohlagan: "Men odamlarni ular qanday bo'lishi lozim bo'lsa, shunday tasvir etaman, u esa odamlarni aslida qanday bo'lsalar shunday tasvir etadi" [Sulton 1986, 367]. V.G. Belinskiy ham ijodkorlarni ijodiy xususiyatlariga ko'ra hayotni qanday bo'lsa, shunday tasvirlaydiganlar va hayot qanaqa bo'lishi lozim bo'lsa, shunday tasvirlaydiganlarga ajratadi [Sulton 1986, 367]. V. Xalizev ham bu borada ikkiga ajratish tarafdori: anglam fenomeni sifatida va tasavvurning hissiy (ko'rish va eshitish vositasida) gavdalanishi orqali [Xalizev 1999, 10].

Y.M. Lotman esa poetik mazmunning yangilanishiga munosabat bildirib: "Novatorlik har doim ham yangilik kashf etish emas, balki u an'anaga alohida e'tibor bilan qarash va ayni paytda xotirada uni tiklash hamda u bilan o'xshash bo'lmaslik" ekanligini ta'kidlaydi [Lotman 1972, 130]. Olimning fikrlariga qo'shilgan holda aytishimiz mumkinki, poetik mazmun yangilanishi uchun ijodkor dastlab o'ziga qadar mavjud tajriba va bilimlardan xabardor bo'lishi va ularni qayta ijodiy o'zlashtirishi, mukammallashtirishi lozim. Chunki yaratilayotgan obraz, badiiy tasvir vositalari yangilikmi yoki boshqalarning takrorimi? Buni bilish uchun ijodkor o'ziga qadar ijod qilganlarning poetik mahoratidan xabardor bo'lishi kerak. G'ildirak ikki marta kashf etilmagani kabi, adabiyotda ham ayni mavzuga bir xil yondashuv asnosida bir xil mazmun yaratilishi hech bir badiiy kashfiyot va natijani bermaydi.

Har bir ijodkorda o'zi mansub bo'lgan davrning ta'siri yaqqol kuzatiladi. Chunki zamoni, muammolari, o'y-tashvishi bir bo'lgan chog'da ijodkorlar bir-birlarinikiga o'xshash obrazlar yaratishi mumkin, biroq haqiqiy iste'dod uning ifoda yo'sinini mazmunan betakror etgan holda boshqalarnikidan ajratib tasvirlay oladi.

ASOSIY QISM

Tavallo ijodida ham mumtoz poetik obrazlar: gul, bulbul; zamondosh ijodkorlari kabi Vatan, ilm-ma'rifat masalalari badiiylikni ta'minlashga xizmat qilgan bo'lsa ham, individual ijodiy tafakkur orqali ularni yangilay oldi. Ayrim asarlarida millatning mavjud holatini to'g'ridan-to'g'ri tasvirlasa, ayrim asarlarida yuksalish orzu-umidlarini ijodiga singdirdi. Mumtoz adabiyotda oshiqlik timsoli sifatida ta'riflanadigan bulbul jadid adabiyotiga kelib, tamomila yangi qiyofa kasb eta boshladi, bu obrazning mazmun-mohiyati tubdan yangilandi, obraz mazmunining yangilanishi she'riyatdagi mazmuniy yangilikning daragi edi deyish mumkin. Jumladan, Elbek shunday yozadi:

*Tinmay tun-kun gul shoxida sayrab turg'on mungli qush,
Ayt-chi, sening sayrashingni gul ham biroz sezarmi?*

Ayni shu kabi obrazlarga yangi ma'no yuklash asnosida mazmuniy novatorlikka intilish Tavallo ijodining asosini tashkil etadi. Tavallo she'riyatidagi mazmuniy evrilish asosan to'rt yo'nalishda namoyon bo'ladi. Ayni shu jihatlarga ko'ra uning adabiy merosi umumiy mazmun-mohiyatini quyidagicha tasniflash mumkin:

- 1) *milliy*;
- 2) *diniy-ma'rifiy*;
- 3) *ilm-ma'rifat mavzusi*;
- 4) *ijtimoiy*.

Milliy mavzudagi she'rlar Tavallo adabiy merosining asosini tashkil qiladi. Millat ravnaqi, ilmga intilish, Vatan hayotining yaxshilanishi u uchun asosiy maqsad edi. U "Mumtoz poetikada o'zni ko'rsatish kerakmi yoki davr ijodkorlardan kutayotgan jasoratga qo'l urish kerakmi?" tanlovida ikkilanmadi. Vaholanki, uning mumtoz adabiyot an'analari yo'lida yaxshigina toblangan uslubi bor edi:

*Bahor o'ldi, ochildi g'unchalar, g'uncha dahonim, kel,
Muattar aylabon kulbamni bir yo'l bo'stonim, kel,
Nisor aylay yo'lungga, jismim ichra naqdi jonim, kel,
Sabohatlik nigorim, mahvashi nomehribonim, kel,
Ravon azmi safar qil, lutfila sarvi ravonim, kel.*

Birgina ushbu muxammasdan ko'rinadiki, "Ilmi sanoye"da Tavalloning o'ziga xos iqtidori bo'lgan. Biroq unga bu boradagi shon-sharafdan ko'ra, millatning taqdiri muhimroq edi. Hamza kabi "qora elimizni tushunnvina o'ng'ay", Cho'lpon kabi "xalq turmushini yengillik tarafiga" yurgizish uchun "qishloq tilida ko'broq yozib anglatish"ga bel bog'ladi. "Yoz milliy tinmay aslo, qo'y, tashla oshiqona" [Tavallo 1916, 3] tarzidagi xulosasi esa Mirmuhsin Shermuhammedov fikri bilan ham o'xshash. U nafaqat o'zi, balki boshqa safdoshlari ham millat hayotini ro'y-rost bayon etuvchi asarlar yozishini, shu orqali ularga to'g'ri yo'lni ko'rsatishi mumkinligini bayon qiladi. "Savqi taraqqiy" sarlavhali g'azalida bu fikrni yanada ochiqroq ifodalaydi. Millatdoshlarni g'aflat uyqusidan uyg'onishga, jaholat chodiridan chiqishga chorlaydi. Millat g'amini yemoq "palov, sho'rbo ham norin" tanovulidan ming karra totliroq ekanligini, choyxonadagi choyxo'rlikdan maktabdagi urfon chashmasidan totmoq afzalligini she'rga soladi. Zamondan boxabarlik istasang, she'r o'qi degan xulosaga keladi. Chunki u yashayotgan davr ijodkorlari she'rga yangi

vazifalar yuklagan, bu xalqning ijtimoiy hayotida yaqqol ko'zga tashlanayotgan edi:

*Zamondin voqif o'lmoq istasang nazmi Tavalloni
O'qi, millat, bo'lursan boxabar olamni korindan.*

Millat hayotining har bir sahnasi: maktab, ilm-ma'rifat, gazeta-jurnal uchun qizg'anilgan pullarning to'y-maishat uchun sarflanishi sahnalari deysizmi, zamondan, taraqqiydan ortda qolishmi – hamma-hammasini birma-bir yangicha qarashlar va ohorli mazmun bilan she'rga soldi:

*Hamisha bir juvon ko'rgonda yuz maktabni tark aylab,
Chunon biz o'rgulub, xo'b irshayub, parvonamiz, yo rab.*

“Sadoyi Farg'ona” gazetasining 1915-yil 15-may, 121-sonida “Vujudimdan bir rijo” sarlavhasi ostida ham chop etilgan muxammasda esa qat'iyat bilan millatga xizmat etish shartini bayon qiladi. Uning uchun bu dunyoda borlikning sharti, tiriklik nafi – xalqqa xizmat qilmoqda ekanini yuksak badiiyat va poetik novatorlik bilan o'ziga xos tarzda ifoda etadi:

*Ey qo'lum, pul tutma hargiz millatga yordamlashmasang,
Bo'lma xushnud, ey dilim, millat g'amin g'amlashmasang.
Ravshan o'lma, ey ko'zum, yoshing to'kub namlashmasang,
Fikrim, ochilma, agar she'ring yozib xamlashmasang.
Chiq ichimdan, jonim, ey san, manga hamdamlashmasang.*

“She'rlarim bilan xalqni g'aflatdan bedor qilolmasam, Yaratganga qanday yuzlanaman?” degan xavotir mudom uni qiynab keladi. Bu xavotirlar esa, afsuski, asossiz emas. Chunki zamona odamlari “millati mahv o'lsa” parvo qilmaydigan, “sho'rbo, palov, norin” berib, “so'ngra ikki yelkasiga tefsalar” ham ori kelmaydigan, indamas gung holiga kelib bo'lgan...

Bu ko'rguliklar yechimi ilmu ma'rifatda ekanligini yaxshi anglagan shoir zamondoshlariga nasihat qiladi, farzandlar kamoli uchun mablag' tikmoqqa chorlaydi, “qorong'u dilni yoritguvchi”, “maqsudg'a yetkazguvchi” vosita ilm ekanligiga ishontirmoqchi bo'ladi:

*Hushing o'lsa, do'stlar, aldanma boylar molig'a,
Boqmag'il turlik libosa, boq aning a'molig'a,
Necha ta'lim aylayur, atfolining akmolig'a,
Abru nayson demag'il, gulshanda gul ahvolig'a,
Qatrayi boron emasdir, diydayi giryonidir.*

Shoir ijodiga chuqurroq nazar tashlash asnosida uning lirikasida ayni bir mavzuga emas, baki har bir mavzuga murojaatda novatorlik kuzatiladi. Bu holat Tavallo davrida, umuman, jadid adabiyoti davrida mazmuniy yangilanish pishib yetila boshlaganini ko'rsatadi. Shundan kelib chiqib aytish mumkinki, "O'zbek she'riyati tarixidagi yangilanishlar jarayoni kuzatilsa, XX asr davomida keskin o'zgarishlar ro'y berganligi ma'lum bo'ladi" [Mullaxo'jayeva 2019, 84]. Zero, bu davrning talabi faqat va faqat yangilikka, taraqqiyga intilish edi. Tavallo ijodida ham ayni shunday – millat taraqqiysi uchun xizmat qiluvchi, qaysidir ma'noda yechimi eng muhim bo'lgan mavzular yetakchilik qiladi. Jumladan, millat taraqqiysi uchun eng muhim bo'lgan tahsili ilm farzida qiz-o'g'ilga ajratmaslikka, xotin-qizlarni ham ma'rifatli qilishga chorlaydi:

*Farz bizlarga, ilm izlarga,
Arz sizlarga, bizni otalar.
"Maktabdur rahbar, ilm erur gavhar",
Dedi Payg'ambar ko'b hadislarda.
O'qusun Qur'on, har musulmon,
Yashasun urfon, yashasun millat.*

Ilmsizlik butun insoniyat uchun eng ulkan fojia ekanini ta'kidlagani holda, ilmsizlik sabablari va fojialarini "Baxtsiz millat", "Savdogar tilindan", "Kel, ey millat..." murabba' va muxammaslarida, "Nijniy yarmarkasidagi yangi ashula", "Bir sho'ring qurg'ur..." kabi hajviy g'azallarida yaqqol tasvirlaydi. Xususan, "Dunyo ketishiga bir nazar" g'azalida shunday savol qo'yadi:

*O'ylangiz insof edub, bormi jahonda biz kabi?
Borcha millatlar arosinda taraqqiyda qoloq?*

Ayni shu o'rinda aytish mumkinki: "Millatni moddiy va ma'naviy tanazzuldan faqat ilm-ma'rifat asrab qolishiga ishonch jadidlar faoliyatining negizini tashkil etadi. Har bir insonni uyg'oqlikka, ilm olishga, axloqiy poklikka, ma'nan yuksalishga, turli bid'at va xurofotlardan, tuban axloqiy qusurlardan xalos bo'lishga da'vat ularning turli janr va mavzularda yozgan asarlarida yaqqol sezilib turadi" [Karimov 2002, 54].

Shoir mana shu qoloqlikka tortayotgan illatlarga qarshi tinimsiz kurashishda o'zida kuch topaveradi. Uning uchun millat sha'ni, taraqqiyot tomon yo'l turganda na g'urur va na obro' birlamchi emas:

*Dedim: "Millat uchun o'ldursa ham yozmoqni qo'ymasman",
Alar dedi: "Tavallo, sanda hech bir or yo'x, yo'x, yo'x".*

Bu sinovlarning nihoyasi, bu zulmatning yakuni bormi degan savollarga javobni "Oh-u hasrat" she'rida topgandek bo'lamiz. Unda yurtga, millatga muhabbat tuyg'ulari so'zlar shodasida terilib, qog'ozga tushadi, millat dardida yaratilgan har satri tavof etishga arzigulik qiymat qozonadi:

*Ey Xudo, ber bizingdek bedavolarga davo,
Qildi millat ko'kragini ta'na tirnoqi yaro.*

Shu ikki satrdayoq shoir ko'pgina vositalardan unumli foydalana olgan: birinchi satrda "bizingdek" so'zi ishlatilmoqda. Shoir yaratganga iltijo qilar ekan, uning rahmatiga sazovor bo'lishga umid bog'laydi. Bu umidning asosini "Uning o'ziniki" ekanligini ta'kidlovchi "-ing" qo'shimchasini qo'llash orqali beradi va mazmunning o'ziga xos ifodasiga erishadi. Ya'ni millat hech bir zulmat ko'chasini chetlab o'tmadi, illatlar botqog'iga tobora botib bordi, biroq Yaratganga isyon etmadi, undan begona bo'lmadi. "Sendan yuz o'g'irmadik" degan ifoda ham singdirila olgan mazkur satrda. Ta'naning o'tkir va jirkanch tirnoqlari to'g'ridan-to'g'ri millatning yuragini, ko'ksini nishonga olgan. Tirnayverib-tirnayverib yara hosil qilgach, unga bir zum esa-da tinchlik bermaydi. Endi bu millatning na halovati, na tirikligi bor. Axir ko'ksi birovning ayovsiz qo'llariga tutqizilganlar qanday omon qolishi mumkin? Buning birgina yo'li bor: Ollohning o'zi to'g'ri yo'lga hidoyat etishi.

"Baxtsiz millat" muxammasida ham ayni g'oya davom ettiriladi:

*Qilib joy qarg'a-quzg'un burgutu lochin uyosis'a,
Ko'ring, yo'lotmayur o'z mulkini, bas o'z egosis'a.
Solur zulmat, yoronlar, partavi olam ziyosis'a,
Qilingizlar duokim, yetmasunlar muddaosis'a,
Xudoyo, saqlagil bechorai millatni tuhmatdin...*

Shoir o'z zamonidagi ijtimoiy-siyosiy vaziyatni obrazlilik orqali shunday ifodalaydiki, majoz haqiqatga libos bo'lib, mazmunning sirliligi va salmoqdorligiga hissa qo'shdi. 1918-yilda yaratilgan mazkur asar orqali kimlar nazarda tutilmoqda? Turkiston boshidagi, haqiqiy burgut-u lochindek mard va jasur erlar o'lkasidagi "qarg'a-quzg'un"lar kimlar? Ular qanday "jasorat" bilan burgut uyasiga kirib borishdi? Shu kabi savollarga shoir turkistonliklarning tarqoqligi, birlasha olmasligi sabab bo'lmoqda hammasiga deya javob berishdan o'zini tiyadi. Natijada, o'quvchi so'zlar ortidagi sirni o'zi "anglaydi". Burgutni mudroq bosgan taqdirdagina, hushyorlikni qo'ldan boy bergandagina, o'laksaxo'r quzg'unlar uning ustida

aylana boshlaydi. U o'z xatosini anglab yetganda, allaqachon bir gala quzg'unlar qurshovida qolgan bo'ladi. Atrofdagi qondoshlari unga ko'mak qo'lini cho'zishmasa, hech bir harakatdan naf yo'q, taqdiri nomunosib o'lim bilan yakun topadi. Bu ramziylik Turkistonning ayni paytdagi haqqoniy tasviri edi.

Tavalloning millat, milliyat haqida yonib bitganlarini shunchaki o'qib bo'lmaydi. Qo'lidagi qalami gohida jamiyatdagi illatlarga qarshi ko'tarilgan qamchiga aylanadi. "Umuman, jadidchilik mohiyati hayotning o'zidagi muammolar qadar boy va rang-barang. Uning markazida istiqlool uchun kurash g'oyasi turardi. Bu – o'z yeriga, eliga, diliga, diniga, tiliga o'zi egalik qilish, buning uchun esa uyg'onish, yuksalish, rivojlanish kerak degan fikr edi" [Mamatqulova 2002, 62].

Tavallo mavzularni ba'zan xitob, gohida nido kabi badiiy jihatlardan foydalangan holda yanada rang-barang va o'ziga xos qilib shakllantiradi. O'ziga moslik darajasi bilan zamondoshlari orasida ajralib turdi. Xalqini jaholatdan qochishga, ilm olishga chorlagani holda, O'zining kamtarona nazm gulshaniga taklif etib, qalam kuchi ila xolisona xizmat etgan, "oh millat, top taraqqiy deb to'kub ko'zlarga xun" deya fig'on chekib, yurak-bag'ri millatining farovonligi yo'lida qon bo'lgan, qardoshlari ko'ngliga dovul misoli o'tkir so'zlari ila kira olgan, she'rilarida yurt dardida yonib, "Ey qarindosh, uxlamangiz, biz kutarmiz sizdin ish" deya xitob qiladi. U hech bir yurt odamlaridan aql-zakovati bilan kam bo'lmagan xalqini bid'at va xurofotdan ilm-u ma'rifatni ajrata bilishga undaydi.

Tavallo ijodiy tafakkuri rivojlanishida xalq og'zaki ijodining ham o'ziga xos ta'siri bo'lgan. Qarg'ishlar-u alqov (olqish)lardan she'rilarida unumli foydalana oldi, shu jihat ham she'rilarining xalqchillashuviga ijobiy ta'sir qildi: *"To'g'ri yurgil, bo'lmasa, sinsun ayog', bo'lg'il cho'loq", "Ajab tashvishlarga o'lding sabab olamda, girmon, o'l, Xusumatdor o'lmay, sen bu kun yer birla yakson o'l", "Bilmading qadrimni deb, go'r ichra tanbeh bermagil"* kabi satrlarni uning ijodida uchratish mumkin. Bu kabi qo'llanishlarni, ayniqsa, uning hajviyotida ko'p uchratamiz. N.V. Gogolning "Agar kulgi shunchalik qudratli bo'lib, undan qo'rqar ekanlar, demak, kulgini bekordan bekorga sarf qilish kerak emas. Men bilgan barcha yomon narsalarni bir joyga yig'ishga va hammasi ustidan bira to'la kulishga qasd qildim", – deb yozganiga qiyosan, ehtimolki, Tavallo imzosining "Mag'zava", "Muxbircha" va boshqacha atalishlarga aylanishiga ijtimoiy hayotdagi o'zgarishlar sabab bo'lganini ko'rish mumkin. "Xalq ommasining mustamlakachilik zulmi va zulmatidan xira

tortgan ko'zlarini ochish, uni so'nggi asrlarda o'z qo'liga tortgan qoloqlik muhitidan xalos etish uchun, avvalo, o'zi kechirayotgan turmushning ayanchli manzaralarini, o'zining nochor ahvolini, el-u yurtni chirmab tashlagan jaholat va nodonlik pechaklarini unga yaqqol ko'rsatish lozim edi. Buni yaxshi tushungan Tavallo birinchi navbatda hajviy lirika imkoniyatidan foydalanishni o'ziga maqsad qilib oldi. Mumtoz adabiyotdagi hajv san'ati an'analaridan yangi tarixiy-madaniy sharoitda mahorat bilan foydalanish va davom ettirish san'atini mukammal egalladi" [Karimov 2008, 89]. Tavallo lirikasidagi hajviyot mavzularning rang-barangligi jihatidan alohidalikka ega va uning adabiy merosidagi salmoqli o'rin egallagan hajviyotni mavzu jihatidan quyidagicha guruhlash mumkin:

1. Ijtimoiy hayot voqealari tasvirlangan she'rlar ("Nijniy yarmarkasida yangi ashulalar", "Sharq maktabida imtihon", "O'ktabr ashulasi", "Bu ham bir ashula" kabi).

2. Xotin-qizlar ahvoli, huquqlari ko'rsatilgan hajviy she'rlar ("Mazluma qizlar ashulasi", "Mayligamu?", "Xotin-qizlar fig'oni" kabi).

3. Hayotdagi salbiy illatlar tasvirlangan hajviy she'rlar ("Hozirgi pivoxona ashulasi", "Restoran", "Hofizlar tilidan", "Gul yuzingni", "Mushtum kupleti" kabi).

4. Matbuotning ijtimoiy hayotdagi ahamiyatini ko'rsatuvchi she'rlar ("Mendan non savat", "Qalam", "Izhori tashakkur", "Yaqinda ja-ja-jakdir" kabi).

5. Din ahli tanqidi, ahvoli berilgan hajviy she'rlar ("Ro'zada mashg'ulotim", "Tegirmon navbati bilan", "Yanvar to'poloniga bag'ishlab" kabi).

Tavalloning ijtimoiy hayot voqealari tasvirlangan hajviy she'rlarda davr hodisalariga faol munosabat kuzatiladi. Turkiston uchun butunlay yangilik bo'lgan hodisalar haqida yozadi. "Nijniy yarmarkasida yangi ashula" hajviyasi g'azal janrida yozilgan bo'lib, unda Nijniy Novgorod yarmarkasidagi o'zbek savdogarlarining achinarli ahvoli kulgi tig'iga "qadaladi". Savdo-sotiq maqsadida borgan o'zbeklar (musulmonlar!)ning bulvarlarda qolib ketgani va ularga qilingan qo'pol muomalalar hajviy usulda yoritib beriladi:

*Fattoyini sudrashib, bulvarida mudrashib,
Soch-u soqolin qoshib, sarsona tong otquncha.*

"O'ktabr ashulasi" deb nomlangan she'rda esa Oktyabr voqealari sababi bilan kambag'allarning ozod bo'lgani, boylarning achinarli ahvoli tasvirlanadi:

*Yoshlar uyushmasi chollar sho'ridir!
 Firqa uning qo'riqchisi qo'ridir!
 Boylar qo'ydir, qizil askar bo'ridir!
 Endi yurti xalq sho'rosi so'raydir.
 Berib tursak o'zga darmon O'ktabr.*

Mazkur she'rda shoir Oktyabrni madh etgandek bo'ladi. Biroq chuqurroq mulohaza yuritilib, so'zlarda yashiringan ma'noni izlashga astoydil bel bog'lansa, ijodkorning jasorat bilan qilgan o'xshatishlariga qoyil qolmay iloj yo'q. Zero, bu davrda hamma ham qonli siyosatini dunyo sahnida yoyayotgan tuzumning asl qiyofasini ochib tashlashga botina olmasdi. Buyuk hodisa hisoblangan Oktyabr inqilobi g'alabasiga bag'ishlangan she'rning aynan hajviy usulda yozilganligi biroz g'ayritabiiydek. Dastlab o'quvchida muallif Oktyabr voqealariga xayrixohdek tasavvur uyg'onadi. Uning "men"idagi mazkur voqealarga qarshilik sinchiklab kuzatilsa, ko'zga tashlanadi. "Boylar qo'ydir, qizil askar bo'ridir" satrida bu fikr aniqroq yuzaga chiqadi. Chunki shu paytga qadar adabiyotda "qo'y" chorasizlik, ojizlik, "bo'ri" esa qonxo'rlik, zolimlik obrazi sifatida gavdalandirilgan. Oktyabrning umri bu yurtda uzoq cho'zilmaligini orzu qiladi, hatto bunga ishonadi ham. Shuning uchun bo'lsa kerak: *Xayr endi, bo'lg'il omon, O'ktabr!* deya she'rni yakunlaydi.

Tavallo xotin-qizlar ahvoli, ularning haq-huquqlari ko'rsatilgan she'rlarida turli-tuman qabohatlarni yuksak insoniy ideallar nuqtayi nazaridan hajviyalar vositasida fosh etadi. Masalan, uning "Mazluma qizlar ashulasi" muxammasida xotin-qizlarning fojiaiy ahvoli tasvirlanadi. Shoirning mahorati shundaki, mazkur tasvirni xotin-qizlarning o'z tilidan mohirlik bilan bera oladi. Nafrat, jirkanish hislarini bunday zaharxandali qarg'ishlarga joylash ayollar nutqiga xos hodisadir. Shoir buni yaxshi ilg'aydi:

*Qiz olg'on qo'shxotin ustiga chollarga ajal kelsun,
 Oqarg'on sochlari, pahmoq soqollarg'a ajal kelsun,
 Oqizg'on yoshimiz, hardamxayollarg'a ajal kelsun,
 Topilib umri, darz o'lg'on sapollarg'a ajal kelsun,
 Semirgan cho'chqadek, ul qora mollarg'a ajal kelsun.*

Tavalloning hajviy she'rlari muxammas, murabba', musaddas, g'azal, masnaviy janrida yozilgan. Uning she'rlari eski she'r tizimida bitilgan bo'lsa-da, undagi ruh va mazmun butunlay yangidir. Uning she'riyatidagi yana bir ta'kidlash lozim bo'lgan jihat – badiiy jihatdan pishqlikdir. U an'anadan foydalangan holda, mazmunan go'zal hajviyalar yarata oladi. "Mayligamu?" g'azali

Almai she'riga nazira bo'lib, shoir yuksak mahorat bilan xotin-qizlar haq-huquqlarining to'la tiklanmaganini va hamma narsalar qog'ozdagi gaplar ekanini ko'rsatib beradi. Hajviy g'azal targ'ib qiluvchi inson va ayol o'rtasidagi savol-javob, dialog asosiga qurilgan bo'lib, "Mushtum"ning munosabati bilan yakunlanadi.

Hayotdagi salbiy illatlar tasvirlangan hajviy she'rlarda shoir muayyan illat va uni yuzaga keltirgan shart-sharoitni qoralabgina qolmay, balki keskin fosh etadi hamda uning barham topishi zarurligini ko'rsatadi. Masalan: "Hozirgi pivoxona ashulasi"da ruslarning Turkistonga kirib kelishi bilan ular hayotidagi ichkilikbozlik, fohishabozlik illatlarini qoralaydi.

Tavallo qahramon illatlarini o'z tilidan berish orqali ham hajviyalarining mazmunan betakrorligiga erisha oladi. "Izhori tashakkur", "Ro'zada mashg'uliyatim", "Hofizlar tilidan" she'rlari ayni shunday usulda yaratilgan bo'lib, mazmunan betakrorlikni saqlagani holda zabardast ijodkorlar an'anasini munosib davom ettira olgani namoyon bo'ladi.

Shoir hajviyotda ironiya va kinoya usullariga keng tayangan holda mazmunning kuchayishiga erishadi. Masalan, "Muborakbod" she'rida ironiya usulida tashqi shakl ichki mazmunga zid holda tasvirlangan:

*Yanchilgan o'zbek, endi hokimiyat muborak,
Ur, bir-biringni chayna, hokimiyat muborak,
Tut qo'lga katta cho'qmor, balki bichog'u kaltak,
Ur, bir-biringni o'ldir, bu sizga bo'lsun ermak,
Yanchilgan o'zbek, endi hokimiyat muborak.
Amma-xolasi havodor!..*

Shoir hajviy she'rlaridagi kinoyaga boy nutq tasvirlanayotgan narsa-hodisaning, shaxsning mohiyatini ochishga yordam bergan. Bunda muallifning ularga munosabati oydinlashgan. Yuqoridagi kinoyaviy she'rlarda biz Tavalloning Oktyabrni madh etishidan maqsad nima ekanligini bilib olamiz. Xuddi shu kinoya o'quvchi ko'z o'ngida Tavalloning sho'rolar hokimiyati va uning siyosatiga salbiy munosabatda ekanligini, ularni kulgi yo'li bilan qoralashga, fosh etishga intilganini aniq ravshan anglatadi. Tavalloning hajviy she'rlarida forsiy izofa, arabiy so'zlar, ruscha so'z va iboralar, fransuzcha so'zlar, turkcha-tatarcha qoliplardan keng foydalanadi. Davrning illatlarini ko'rsatishda qahramon tilidan vulgar va jargon so'zlarni ham ishlatgan.

Davr va kelajakning tutash nuqtasi topilgan quyidagi she'rga ham e'tibor qaratadigan bo'lsak, Tavallo she'riyatining konsepsiyasi

aniq namoyon bo'ladi:

*Yer yuzini "shoir" bosib ketajakdir,
Har kishiga bir bosh "shoir" tegajakdir.
Ul shoirlar bir miriga to'rt yuz grom,
Bir nafasda she'r yozib berajakdir...*

Shoirlik – taqdirdir. Bu taqdirni faqat yashash mumkin. Uni tirikchilikning quliga aylantirish mumkin emas. Bu ishga qo'lganlarning kelajagi bo'lmaydi, ularning o'zlari-da tizgan satrlari yanglig' zamon chig'irig'idan chetga surilib qolaverishadi. Shoirlik taqdir qilinmaganlarda na she'r ilhomi va na iste'dod bo'ladi. "Yengil kulgi" uyg'otadigan bu she'r orqali muallif nima demoqchi? O'z zamonida odatga aylanayozgan holat haqida bayon etyaptimi yoki kelajakka bashorat qilyaptimi? Bizningcha, har ikki javob ham to'g'ri. Chunki o'sha davridayoq mavjud illat — she'rsozlik, nazmparastlik bugungi kunga ham xos. Eng oddiy fikrlarni-da she'r qilib aytishga ishtiyoq hamma zamonlarda ham mavjud edi. Bundaylarga ijodning ilohiy tortiq ekanligini tushuntirish befoyda, ular har narsani moddiylikda ko'rishadi. She'rga "solingan" so'zlar majmuyi bilan iste'dod tilidan to'kilgan satrlarning farqiga so'zni his qiladigan har bir inson yeta oladi.

"Munojot" nomli g'azalida esa yangicha obrazlar orqali fikr uyg'otishga, yangi mohiyatni anglatishga harakat qiladi: gimnoz (gimnaziya)ni choyxonaga, kitobni bedonaga qarshilantirish orqali yangicha fikriy yangilikni beradi:

*Nedan gimnozdan ortiq bo'ldi bizga bilmadim hargiz,
Hamon yoshlarg'a to'lg'on bu bizi choyxonamiz, yo rab.*

G'azalda taraqqiy etgan millatlarning har bir muvaffaqiyat omili yaqqol tasvirlanadi. Shoir ayblovni boshqalarga malomat shaklida emas, o'zimizga qaratadi. Bu bilan har qanday holatda bo'lmasin, millatning yaxshi-yu o'kinchli holatida ham u bilan birga ekanligiga ishora beradi. G'aflat uyqusiga qonmayotganligimiz, boshqalar qo'ynida kitob bilan maktabga yo'l olsa, biz choponimiz ichiga bedana solib, urishtirishga otlanganimiz, juvonlarga ishqibozlik ortidan ilmga sarflanishi shart bo'lgan fursatni qo'ldan berayotganimiz, bu ahvolda, ota-onalarimizni keksalik chog'larida xor etishimizni, bu kabi tuban ketishimizni "O'zing ko'rib turibsan", deya zorlanadi. Tavallo "Munojot"ining xulosasi shu tarzda tugallanadi: mana shu ahvoldagi xalqqa o'zing rahm ayla, "aqlan begona"larni o'zing isloh et.

Tavallo adabiy merosida munojot turkumidagi bu kabi

she'rlar 8 tani tashkil etsa, undan to'rttasiga shoirning o'zi "Munojot" deb sarlavha qo'yadi. Bu esa uning asarlari mohiyatiga diniy motivlar begona emasligini ko'rsatadi. N.Jabborov ta'kidlaganidek, "Munojot – o'z mohiyatidan ogoh insonning Yaratganga iltijosi. Undan boshqa hech kimning huzurida aytmaydigan iqronomasi" [Jabborov 2004, 129] ekan, millatning chin holidan ogoh Tavallo kabi ziyolilar Yaratgandan ilm-u ma'rifatga moyillikni iltijo qilishlari eng to'g'ri yo'l edi.

Ayni mavzu jihatidan XX asr boshida ijod qilgan shoirlar bir-birini takrorlagandek bo'ladi. Abdulla Qodiriy millatning ahvolini bayon eta turib:

*Ko'r bizing ahvolimiz, g'aflatda qanday yotamiz,
Joyi kelgan chog'ida vijdonni pulga sotamiz,*

desa, Abdulla Avloniy:

*Yotursan tobakay g'aflat quchog'inda, uyon millat
Jaholat jomasin ustingdan irg'it tur, zamon millat,*

deya harakat qilmoqqa chorlaydi.

Tavallo "Musaddas vijdonlilara" asarida:

*Dunyoni qoplasa suvlar, sani parvoying yo'qdur,
Qayg'u millat yemading, osh-nona qorning to'qdur,
Bo'yla yotsang, kelajak xavfu xatarlar cho'qdur,
She'r mazmuni – Tavalloda "alif"lar o'qdur,
Bormu olamda bizimdek hama eldin qolg'on,
O'zi nodon, ko'zi qon, ko'kragi g'amg'a to'lg'on,*

deya millatning ahvolini tasvirlaydi. "Nega faqat yomon holatlardan so'z ochasan?" degan savolga Tavallo mana shu musaddasida vijdonini sabab qilib ko'rsatadi. Bu o'rinda she'rda ko'tarilgan masalalar bir menga emas, millat uchun vijdoni kuygan har bir insonga oiddir degan ta'kid o'ziga xos tarzda aks etadi:

*Yozmas erdim muni man qo'ymadi hargiz vijdon
Dedi: yoz millat uchun, millata jonlar qurbon.*

Tavallo xoh g'azal, xoh muxammas – barcha janrlarda mazmuniy yukka alohida e'tibor qaratadi. D. Quronovga ko'ra, "misra va bandlarga bo'linganlik lirik asarning bamisoli "tashrif qog'ozi", shuning o'ziyoq zavqli o'quvchida muayyan estetik kutuvni – she'r otliq mo'jiza bilan uchrashish hayajonini hosil qiladi va u beixtiyor maromga solib o'qishni boshlaydi. Boshlaboq marom va so'zlar ma'nosi qo'shilishidan ohangni topadi, ohang ma'nolarni bir-biriga payvandlab mazmunga aylantiradi", – deb yozadi [Quronov

2018, 220]. Ayni shu fikrlar tasdig'i Tavallo she'riyatida o'zining poetik aksini topadi. Jumladan, misralarda ham, musammatlarning bandli shakllarida ham shoirning mazmunan novatorlikka intilishi aks etadi. Jumladan, uning quyidagi misralariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, chaqiriq, da'vat mazmuni yaqqol ko'zga tashlanadi.

*Qalam olg'onda qo'lum, yosh ko'zumdin tomadur,
Tushaman qancha xayola, boqaman tong otadur,
Muni millat bolasi bilmayin uxlab yotadur,
Yana g'amga qolaman, kim muni deb uyg'otadur,
Turing emdi siza derman, hama el bo'ldi ravon,
Yetdi maqsad uyina qolmadi munda karvon.*

"Hama el"ning maqsad karvoni manzilga yetib bo'lgunga qadar ahli Vatan, millat bolasi nima bilan band edi? Qachongacha bu hol bardavom bo'ladi? Hol shu bo'lsa, kelajak qanday kechadi? Ne qilmoq kerak? Shoir qo'liga har gal qalam olganda mana shu savolga javob izlaydi. Millat ro'zg'orini chirkinlashtirayotgan, zalolatga yetaklayotgan har illatni qalamga oladi. Ayni shu mazmun boshqa she'rlarda ham davom etadi. Jumladan, "Hasb-u hol" masnaviysida shunday yozadi:

*Garangmu etdi amomang, eshitmayur qulog'ing,
Ko'tarma foyda yo'q, yarmisini yirtib sot.*

Obrazlar tashiyotgan ma'no-mazmun mohiyatiga ko'ra tahlil qilsak, bu misralarda amoma (salla) faqatgina o'z ma'nosida emas, dunyoni teran anglashga xalal berayotgan odatlar, olamga teranroq boqishga to'siq bo'layotgan illatlar ramzi ham bo'lib kelayotganini anglaymiz.

XULOSA

Ko'rinib turganidek, Tavallo she'riyatida mazmunning yangilanishi bosqichma-bosqich rivojlanib borgani holda, mazmuniy yangilanish obrazlar, janrlar, shakllar vositasida amalga oshadi. O'z millatining taraqqiy topish holatida G'arbdan ortda qolayotgani, ma'rifatni boshqa xalqlar egallab, o'z millatining jaholat botqog'ida qolayotgani shoirni chuqur qayg'uga soladi. Zero, "Sharq va G'arb madaniyati qiyosiga yuksak umuminsoniy mezonlar asosida yondashish, masalaning tub mohiyatidan, ildizidan kelib chiqib fikr yuritish, Vatan va millat manfaati nuqtayi nazaridan baholash – mutafakkir jadidlar ma'naviy-axloqiy ta'limotining bosh xususiyati" [Jabborov 2017, 11] bo'lgani bois Tavallo she'riyatida ham nihoyatda

yuksak mavqe' egallaydi. Uning she'riyati yangilanib borayotgan lirikaning mukammal qiyofasi yaralishida muhim o'rinni egallashi bilan xarakterlidir.

ADABIYOTLAR

- Жабборов, Нурбой. 2017. Фитрат ижодида Шарқ ва Ғарб маданияти талқини. // “Истиқлол ва Фитрат” мавзусидаги анъанавий республика илмий-амалий анжумани материаллари. Бухоро.
- Жабборов, Нурбой. 2004. Фурқатнинг хориждаги ҳаёти ва ижодий мероси: манбалари, матний тадқиқи, поэтикаси. Филол. фан. доктори... дис. Тошкент.
- Йўлдошев, Қозоқбой. 2016. Бадиий таҳлил асослари. Камалак. Тошкент.
- Каримов, Баҳодир. 2002. Қодирий ва маънавият. Тошкент.
- Каримов, Наим. 2008. XX аср адабиёти манзаралари. O'zbekiston. Тошкент.
- Лотман, Юрий. 1972. Анализ поэтического текста. Просвещение. Ленинград.
- Маматқулова, Наргис. 2002. Адабиёт ва маърифатпарварлик. Тошкент.
- Муллаҳўжаева, Раъно. 2019. Тафаккур янгиланиши. Муҳаррир. Тошкент. Раҳимжонов, Нўъмон. 1979. Давр ва ўзбек лирикаси. Фан. Тошкент.
- Султон, Иззат. 1986. Адабиёт назарияси. Ўқитувчи. Тошкент.
- Хализев, Валентин. 1999. Теория литературы. Высшая школа. Москва.
- Қуронов, Дилмурод. 2018. Адабиёт назарияси асослари. Академнашр. Тошкент.
- Ҳожиева, Шахло. 2019. Чўлпон шеъриятида поэтик тафаккурнинг янгиланиш тамойиллари. Филол. фан. бўй. фал. доктори ... дис.Қарши.
- Pardaev, K. (2019). MUKIMI'S SOURCE OF LYRICS AND COMPARATIVE ANALYSIS. *ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies*, 8(10), 78-85.
- Pardaev, K. (2021). Interpretation of historical events in the work of Mukimi. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 278-283.
- Amonov, S. (2019). Khamza Poetry: Sources And Text Research. *Philology Matters*, 2019(3), 14-20.
- Амонов, Ш. Н. (2017). О» НАЦИОНАЛЬНЫХ СТИХАХ» ХАМЗЫ И ЕГО ИЗДАНИИ. In *ФИЛОЛОГИЯ ФЭНЕ: ТАРИХЫ, ХЭЗЕРГЕХЕ, КИЛЭСЭГЕ* (pp. 92-95).
- Jabborov, N. (2023). ABDULLA QADIRI'S SKILL OF DESCRIBING THE NATIONAL SPIRIT. *The American Journal of Applied sciences*, 5(04), 61-73.

The role of individual creative thinking in the update of poetic content (in the example of the literary heritage of Tavallo)

Dildora Rakhmonova¹

Abstract

This article contains an analysis of views on the relationship between poetic form and content, individual creative thinking. The concept of poetic content is one of the main trends that determine the uniqueness of each artist. Classical poetic images in Tavallo's work: flower, nightingale; Vatan, like contemporary artists, was able to renew them through individual creative thinking, even if the issues of science and enlightenment served to ensure artistry. The literary heritage of Tavallo, who achieved substantive innovation in giving a new meaning to traditional images, is broadly analyzed in the article, categorized into specific classifications.

Keywords: *Tavallo, contemporary literature, nation, image, form, poetic content, relationship between form and content, individual creative thinking, Turkestan, national press, Europe.*

References

- Jabborov, Nurboy. 2017. Fitrat ijodida Sharq va G'arb madaniyati talqini. // "Istiqlof va Fitrat" mavzusidagi an'anaviy respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari. Buxoro.
- Jabborov, Nurboy. 2004. Furqatning xoriydagi hayoti va ijodiy merosi: manbalari, matniy tadqiqi, poetikasi. Filol. fan. doktori... dis. Toshkent.
- Yo'ldoshev, Qozoqboy. 2016. Badiiy tahlil asoslari. Kamalak. Toshkent.
- Karimov, Bahodir. 2002. Qodiriy va ma'naviyat. Toshkent.
- Karimov, Naim. 2008. XX asr adabiyoti manzaralari. O'zbekiston. Toshkent.
- Lotman, Yuriy. 1972. Analiz poeticheskogo teksta. Prosvetshenie. Leningrad.
- Mamatqulova, Nargis. 2002. Adabiyot va ma'rifatparvarlik. Toshkent.
- Mullaxo'jaeva, Ra'no. 2019. Tafakkur yangilanishi. Muharrir. Toshkent. Rahimjonov, No'mon. 1979. Davr va o'zbek lirikasi. Fan. Toshkent.
- Sulton, Izzat. 1986. Adabiyot nazariyasi. O'qituvchi. Toshkent.

¹ *Rakhmonova Dildora Mirzakarimovna* – Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Tashkent State University of Law.

E-mail: dildorarahmonovatsul@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2410-6075

For citation: Rakhmonova, D. 2024. The Role of Individual Creative Thinking in the Update of Poetic Content (in the Example of the Literary Heritage of Tavallo) *Uzbekistan: Language and Culture*. 1(2): 81-97.

- Xalizev, Valentin. 1999. Teoriya literaturi. Visshaya shkola. Moskva.
- Quronov, Dilmurod. 2018. Adabiyot nazariyasi asoslari. Akademnashr. Toshkent.
- Hojiyeva, Shahlo. 2019. Cho'lpon she'riyatida poetik tafakkurning yangilanish tamoyillari. Filol. fan. bo'y. fal. doktori ... dis.Qarshi.
- Pardaev, K. (2019). MUKIMI'S SOURCE OF LYRICS AND COMPARATIVE ANALYSIS. *ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies*, 8(10), 78-85.
- Pardaev, K. (2021). Interpretation of historical events in the work of Mukimi. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 278-283.
- Amonov, S. (2019). Khamza Poetry: Sources And Text Research. *Philology Matters*, 2019(3), 14-20.
- Амонов, Ш. Н. (2017). О» НАЦИОНАЛЬНЫХ СТИХАХ» ХАМЗЫ И ЕГО ИЗДАНИИ. In *ФИЛОЛОГИЯ ФЭНЕ: ТАРИХЫ, ХЭЖЕРГЕЕ, КИЛЭСЭГЕ* (pp. 92-95).
- Jabborov, N. (2023). ABDULLA QADIRI'S SKILL OF DESCRIBING THE NATIONAL SPIRIT. *The American Journal of Applied sciences*, 5(04), 61-73.